

Community Social Work Intervention with Local Development Model in Farahzad

Zohreh Zamani: BA in social work, department of social work, University of social welfare and rehabilitation sciences, Tehran, Iran.

Atefeh Mosayebi: MA in social work, department of social work, University of social welfare and rehabilitation sciences, Tehran, Iran.

Masoomeh Maarefvand: PhD in social work, department of social work, University of social welfare and rehabilitation sciences, Tehran, Iran.

Maryam Zabihi*: PhD student of social work, department of social work, University of social welfare and rehabilitation sciences, Tehran, Iran.

Abstract

Background: One of the most important problems in metropolises is slum and marginalized areas which affected by social issues and also affect them. Purpose of this article is to report community social work intervention with local development model based on antidiscrimination theory, in Farahzad area of Tehran.

Case: In order to conduct community internship, the social worker conducted his activities in Farahzad during the six stages of assessment; choosing the model of community-based social work intervention, holding a social mobilization meeting, forming a local team and holding weekly meetings, designing and implementing local projects, and evaluation. These interventions were based on the local development model and anti-discrimination theory. The main problems of the neighborhood were identified with the participation of the members of the neighborhood, and after choosing the appropriate solution, measures were taken to reduce the identified problems. Based on rapid situation analysis of Farahzad, the most important problems included drug use and distribution, the presence of street children, the lack of security, cultural poverty, health problems, roadside problems, the educational problems of children and domestic violence. Based on the nominal group technique, the problems were; personal and environmental hygiene, domestic violence, educational problems, and group strategies include education for children and education for families. The details of these interventions are described as a case report in this article.

Conclusions: Community-based interventions in marginalized areas of metropolitan cities can lead to sensitize locals to their problems and increase their participation; so that they can change what they are dissatisfied with.

Keywords

Marginalized Areas

Local Development Model

Community Social Work

Anti-Discrimination Theory

*Corresponding Author
Study Type: Case Report
Received: 01 Jun 2017
Accepted: 16 Sep 2017

Please cite this article as follows:

Zamani Z, Mosayebi A, Maarefvand M and Zabihi M. Community social work intervention with local development model in Farahzad. Quarterly journal of social work. 2017; 6 (2); 51-59

مددکاری اجتماعی جامعه‌ای با مدل توسعه محلی در محله فرحزاد

سیده زهره زمانی: گروه آموزشی مددکاری اجتماعی، کارشناس مددکاری اجتماعی، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، تهران، ایران.
عاطفه مسیبی: گروه آموزشی مددکاری اجتماعی، کارشناس ارشد مددکاری اجتماعی، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، تهران، ایران.
معصومه معارف‌وند: گروه آموزشی مددکاری اجتماعی، دکتری مددکاری اجتماعی، عضو هیئت علمی، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، تهران، ایران.
مریم ذبیحی پورسعادتی*: گروه آموزشی مددکاری اجتماعی، دانشجوی دکتری مددکاری اجتماعی، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، تهران، ایران.

واژگان کلیدی

حاشیه نشینی

مدل توسعه محلی

مددکاری جامعه‌ای

نظریه ضدتبعیض

چکیده

زمینه: حاشیه‌نشینی یکی از مهمترین مشکلات کلان‌شهرهاست که هم ریشه در بسیاری از مسائل و مشکلات اجتماعی دارد و هم بر آن‌ها تاثیر می‌گذارد. هدف این مقاله گزارش یک کار جامعه‌ای مددکاری اجتماعی با مدل توسعه محلی و براساس نظریه ضدتبعیض در یکی از محلات حاشیه‌ای شهر تهران یعنی محله فرحزاد می‌باشد.

مورد: به منظور انجام کار جامعه‌ای در محله فرحزاد، مددکار اجتماعی فعالیت‌های خود را در این محله طی شش مرحله شامل ارزیابی، انتخاب رویکرد مداخله مددکاری جامعه‌ای، برگزاری جلسه بسیج اجتماعی، تشکیل تیم محلی و برگزاری جلسات هفتگی، طراحی و اجرای پروژه و ارزشیابی؛ انجام داد. بر اساس ارزیابی سریع موقعیت، استفاده و توزیع مواد مخدر، وجود کودکان کار و خیابان، بروز دعوا و منازعه بین اهالی، کمبود امنیت، فقر فرهنگی، مشکلات بهداشتی، مشکلات معابر، مشکل تربیتی کودکان و خشونت خانگی از جمله مهمترین مشکلات محله بودند.

مداخلات مددکاری اجتماعی بر اساس مدل توسعه محلی و نظریه ضدتبعیض بود که با مشارکت اعضای محله عمده‌ترین مشکلات محله شناسایی و پس از انتخاب راهکار مناسب، اقدامات لازم در جهت کاهش مشکل تعیین شده انجام شد. بر اساس تکنیک گروه‌های اسمی الویت‌بندی مشکلات عبارت بود از: بهداشت شخصی و محیطی، خشونت خانگی، مشکل تربیتی کودکان. راهکارهای گروه عبارت بود از: آموزش به کودکان و آموزش به خانواده‌ها. جزئیات این مداخلات به صورت گزارش مورد در این مقاله شرح داده شده است.

بحث و نتیجه‌گیری: مداخلات اجتماع محور مددکاران اجتماعی در محله‌های حاشیه‌نشین در کلان‌شهرها می‌تواند ضمن حساس‌سازی ساکنین محل نسبت به مشکلات خود، مشارکت آنان را افزایش داده تا بتوانند آنچه موجب عدم رضایت آن‌هاست، تغییر دهند.

* نویسنده مسئول

نوع مطالعه: گزارش موردی

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۳/۱۱

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۰۶/۲۵

سیده زهره زمانی، عاطفه مسیبی، معصومه معارف‌وند و مریم ذبیحی پورسعادتی. مددکاری اجتماعی جامعه‌ای با مدل توسعه محلی در محله فرحزاد. فصلنامه مددکاری اجتماعی، ۱۳۹۶؛ ۶ (۲): ۵۹-۵۱

نحوه استناد به مقاله:

مقدمه

یکی از پدیده‌های اساسی اجتماعی و فرهنگی قرن بیستم، گسترش پدیده شهرنشینی بوده که در جهان سوم به صورت شتابان بروز کرده است (۱) و از مهمترین پیامدهای ناخواسته چنین رشد سریع و شتابانی که هم ریشه در بسیاری از مسائل و مشکلات اجتماعی در کلان شهرها دارد و هم بر آن تاثیر می‌گذارد، حاشیه‌نشینی است. (۲) مارشال کلینارد در تعریف حاشیه‌نشینی می‌گوید: "حاشیه‌نشینی، خرده فرهنگی با مجموعه‌ای از ارزش‌ها و هنجارها است که در محله‌هایی با بهداشت کم، انحرافات اجتماعی و ویژگی‌های دیگر از جمله انزوای اجتماعی همراه است." (۳) شهر تهران به عنوان پایتخت کشور و هسته مرکزی منطقه کلان شهری تهران دارای جاذبه‌هایی بوده که موجب فرصت‌ها و تهدیدهای بسیاری برای خود و سایر نقاط است. (۴) ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی بیشتر افراد مهاجر روستایی و عشایر و کمتر شهری هستند (۵) و مهاجرت تحت تاثیر پارامترهایی همچون فقر اقتصادی، عدم تخصص، نوع شغل، تعارض فرهنگی، بی‌سوادی، هویت قومی و فرهنگی، غیرقابل کنترل می‌شود و در نتیجه عوارض این پدیده به حوزه شهری و ملی نیز گسترش می‌یابد. (۴)

مطالعات نشان داده مشکلاتی همچون کیفیت پایین ابنیه و نحوه خدمات رسانی، عدم وجود سلسله مراتب مشخص در شبکه دسترسی‌ها و فقدان خدمات شهری منسجم در رابطه با تاسیسات و تجهیزات زیربنایی، فقدان طرح و برنامه در زمینه ساخت‌وساز و وجود خرده فرهنگ‌های مختلف مانع جدی در بهبود وضعیت فعلی حاشیه‌نشینان شده است. (۶) ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی با مشکلاتی چون فقر و بیکاری یا کم‌کاری، دسترسی محدود به خدمات اجتماعی و فرهنگی و نیز فقدان سامانه زهکشی آب‌های سطحی، فاضلاب، روشنایی معابر و جمع‌آوری زباله روبرو هستند. (۷) مسائلی چون خرید و فروش مواد مخدر، ایجاد مزاحمت‌ها، انواع سرقت‌ها، نزاع‌های دسته‌جمعی، بی‌اعتمادی در بین اهالی مناطق حاشیه‌ای زیاد است. (۵) مطالعات طرح مجموعه شهری تهران به خوبی نشان می‌دهد که عرصه واقعی گسترش و توسعه شهر تهران فقط به محدوده قانونی مناطق بیست و دوگانه آن محدود نمی‌شود، بلکه شهرها و آبادی‌های پیرامون آن را که بازار واحدی از سکونت و کار تشکیل داده‌اند نیز در برمی‌گیرد. (۴) اما این نکته حائز اهمیت است که مناطق حاشیه‌نشین فقط محدود به مناطقی که در شعاع سی الی چهل کیلومتری مرکز شهر تهران هستند، نمی‌شود؛ بلکه مناطقی مانند فرحزاد که در ناحیه نه منطقه دو شهرداری تهران و در مجاورت سعادت آباد و شهرک غرب واقع است، نیز ویژگی‌های سکونتگاه‌های غیررسمی و حاشیه‌نشینی را داشته و افراد با قومیت‌ها و ملیت‌های مختلف به دلیل ارزان بودن مسکن و نزدیکی به بازار کار پس از مهاجرت در این منطقه ساکن می‌شوند.

گزارش اتنوگرافی سازمان نوسازی شهر تهران در بررسی وضعیت قومیتی ساکنین محله فرحزاد نشان دهنده تنوع قومیتی بالا بوده به نحوی که گزارش شده ۵/۵۶٪ از سرپرستان خانوار از مکانی خارج از این محله به فرحزاد آمده‌اند. (۸) یکی از عوارض مهم مسأله مهاجرت ایجاد تبعیض بین گروه‌های مختلف می‌باشد. گروه‌های اقلیت ممکن است از سیستم‌های اصلی اقتصادی و اجتماعی جدا گردند و در جوامع یا مناطقی متمرکز و ساکن شوند که خاص آن اقلیت قومی بوده و از لحاظ اقتصادی و اجتماعی در شرایط فقر و محرومیت به سربرند. یکی از عوامل ایجادکننده تبعیض که در نظریه ضد تبعیض به آن اشاره می‌شود، مسأله مهاجرت است. تبعیض به این معناست که افراد و گروه‌هایی که ویژگی‌های خاصی دارند، کم‌ارزشتر از افراد و گروه‌هایی شناخته می‌شوند که به‌طور رایج و قراردادی ارزشمند هستند و به آن‌ها به مثابه افراد فرودست و حقیر نگریسته می‌شود. تأکید این دیدگاه بر اهمیت تقسیم‌بندی‌های اجتماعی بر اساس طبقه، نژاد، قومیت در ایجاد ساختارهای اجتماعی است که افراد در آن‌ها تبعیض وسیع را تجربه می‌کنند. (۹)

با توجه به مشکلات حاشیه‌نشینی به نظر می‌رسد محله‌هایی که در سطح کلان شهرها به عنوان مناطق حاشیه‌ای و محلی برای ساکنین زاغه‌نشین‌ها شناخته می‌شود، نیاز به مداخلات مددکاری اجتماعی به منظور پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و یا کاهش آسیب و بهزیستی دارد. روش مددکاری جامعه‌ای می‌تواند زمینه‌های رسیدن به توسعه و رفاه اجتماعی را در بخش‌های مختلف به‌طور کلان مهیا نماید. به‌طور کلی می‌توان گفت که کار جامعه‌ای و مددکاری جامعه‌ای در کشورهای جهان سوم، در حال توسعه و توسعه نیافته، مقرون به صرفه‌تر از روش‌های دیگر مددکاری اجتماعی است. با توجه به اینکه در مرور منابع شواهدی مبنی بر مداخلات مددکاری اجتماعی در محلات حاشیه‌ای شهر

تهران یافت نشد، در این مقاله سعی شده است یک مداخله مددکاری اجتماعی با مدل توسعه محلی با هدف شناسایی و کاهش مشکلات محله فرحزاد گزارش گردد.

مورد (محیط مداخله)

منطقه فرحزاد جزء ناحیه نه منطقه دو شهرداری تهران و در مجاورت شهرک غرب و سعادت آباد واقع شده است. جمعیت این منطقه طبق گزارش اتنوگرافی دفتر نوسازی فرحزاد در سال ۱۳۸۹، ۱۰۷۶۰ نفر است. (۸) این منطقه با توجه به دسترسی راحت به مرکز شهر و ارزان بودن منازل مسکونی یکی از محله‌های مهاجر پذیر شهر تهران بوده که حتی از کشورهای همسایه مانند افغانستان و پاکستان مهاجر پذیرفته است و به همین دلیل مشکلات فرهنگی و قومیتی یکی از مشکلات اصلی این محله به‌شمار می‌رود. همین مسأله یکی از علل مشارکت پایین اهالی محله در برطرف کردن مشکلات محله است. بیشتر کوچه‌ها و خیابان‌ها جهت عبور وسایل نقلیه مناسب نبوده و پلکانی است که علاوه بر ایجاد مشکل برای وسایل نقلیه برای اهالی نیز مشکلاتی (مانند مشکل رفت و آمد مخصوصاً در زمان بارندگی و لغزندگی معابر، عدم دسترسی به امکانات بهداشتی به علت پلکانی بودن مانند سطل زباله، تجمع زباله در معابر و عدم رسیدگی مناسب به نظافت کوچه‌ها توسط شهرداری) به وجود آورده است. اهالی این محله بیشتر به شغل‌های خدماتی و کارگری مشغول هستند و به همین دلیل از نظر اقتصادی وضعیت مناسبی ندارند. در زمان انجام مداخله در این محله، سه موسسه مردم نهاد به اهالی منطقه مخصوصاً مهاجرین خدمات‌رسانی می‌کردند. محله دارای مساجد و هیات‌های مذهبی زیادی است که نشان از مذهبی بودن اهالی این منطقه دارد. اما مسأله مهم در این منطقه وضعیت بهداشتی نامناسب معابر عمومی است، به طوری که تعداد کمی سطل زباله وجود دارد که نسبت به جمعیت محله مناسب نیست.

روش اجرا
فعالیت‌ها در قالب واحد کارآموزی مددکاری جامعه‌ای در یکی از مؤسسات مردم

جدول (۱) مراحل انجام کار جامعه‌ای														
نوع فعالیت	تکنیک	شرح	مدت (به هفته)											
			۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
ارزیابی	مشاهده	آشنایی با بافت مسکونی معابر آشنایی با امکانات و محدودیت‌های منطقه بررسی میزان دسترسی به امکانات شهری مانند خیابان‌های اصلی بررسی نقاط آسیب خیز منطقه	*	*	*									
	مصاحبه غیر ساختار یافته	مصاحبه با ساکنان منطقه در زمینه بررسی امکانات محدودیت‌ها، موانع و تهدیدها مصاحبه با مسئولان مؤسسات دولتی و غیر دولتی منطقه				*	*							
	بحث گروهی متمرکز	استفاده از روش بارش افکار جهت بررسی مشکلات فرحزاد نمره‌دهی به مشکلات وارد کردن مشکلات در ماتریس مشکلات						*						
انتخاب رویکرد مداخله	-	مدل توسعه محلی نظریه ضد تبعیض							*					
برگزاری جلسه بسیج اجتماعی	تسهیلگری، تشویق و ترغیب، آگاه سازی	اطلاع‌رسانی از طریق همکاری با معتمدین محلی و اطلاع‌رسانی محلی برگزاری جلسه بسیج اجتماعی جلب مشارکت اعضای محله ارزیابی							*	*				
تشکیل تیم محلی	تسهیلگری	تشکیل گروه محلی بیان مشکلات ارزیابی شده اولویت‌بندی مشکلات و راهکارها انتخاب آموزش به کودکان به‌عنوان اولین راهکار								*				
طراحی و اجرای پروژه	تسهیلگری، آموزش و حمایت‌یابی	برگزاری جلسات تیم محلی برنامه‌ریزی برای آموزش کودکان حمایت‌یابی برگزاری جلسات آموزشی برای کودکان										*		
ارزشیابی	روش مشارکتی	برگزاری اردو توسط سرپرست مستقر در مؤسسه	*											

و کارکنان موسسات مختلف دولتی و غیردولتی محله فرحزاد مانند سرای محله فرحزاد، موسسه رویش نهال، پایگاه خدمات اجتماعی، جمعیت خیریه امام علی (خانه علم)، موسسه خیریه گل نرگس و دفتر نوسازی فرحزاد و هیئت امنای مساجد مختلف، مصاحبه شد. در کنار مصاحبه‌های فردی، با اهالی محله یک جلسه بحث متمرکز گروهی به‌عنوان ابزار دیگر ارزیابی سریع موقعیت با حضور ده نفر از اهالی محل که از طریق موسسه با تسهیلگر آشنا شده و تمایل به شرکت در کلاس داشتند، در موسسه تشکیل شد. علاوه بر مطالعات میدانی، مستندات، مقالات و گزارش‌هایی که در مورد این منطقه و نیز مناطق مشابه (۸) انجام شده بود، مورد بررسی قرار گرفتند. در جدول شماره دو لیست مهمترین مشکلاتی که در مصاحبه‌ها به آن‌ها اشاره شده بود، آورده شده است.

انتخاب رویکرد مداخله مددکاری جامعه‌ای: با توجه به ویژگی‌های محله فرحزاد و نزدیکی این ویژگی‌ها با ویژگی‌های مدل توسعه محلی، این مدل جهت اجرای طرح انتخاب شد. همچنین به‌منظور عمل بر اساس نظریه و حاشیه‌نشینی در این محله باعث شد تا بر اساس نظریه ضد تبعیض در مددکاری اجتماعی گام‌های مداخله تدوین شود؛ طبق نظریه ضد تبعیض، بخش مهمی از تبعیض‌ها به‌طور غیرمستقیم به دلیل وجود الگوهای مناسبات و ارتباطات اجتماعی است که به گروه‌های اکثریت نژادی امتیاز و برتری می‌دهد. گروه‌های اقلیت ممکن است از سیستم‌های اصلی اقتصادی و اجتماعی جدا گردند و در جوامع و مناطقی متمرکز و ساکن شوند که خاص آن اقلیت قومی بوده و از لحاظ اقتصادی و اجتماعی در شرایط فقر و محرومیت به سر می‌برند. (۹) ویژگی‌های مدل توسعه محلی و نظریه ضد تبعیض که باعث انتخاب آن‌ها به‌عنوان چهارچوب مداخله مددکار اجتماعی شد به شرح زیر است:

• در مدل توسعه محلی، عدم رضایت، انگیزه تغییر است و تغییر خود انگیزه دوام بیشتری دارد تا تغییر دستوری. (۱۱) از آنجایی که در زمان ارزیابی، به موضوع بهداشت اشاره می‌شد و می‌توان گفت تمام

نهاد منطقه فرحزاد در مهر ماه سال ۱۳۹۴ با اخذ معرفی‌نامه از طرف دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی آغاز شد. پس از آشنایی با ساختار موسسه و نوع فعالیت‌هایی که در موسسه انجام می‌گرفت، فعالیت‌ها جهت ارائه طرح جامعه‌ای آغاز شد.

فعالیت‌هایی که در راستای اجرای مداخله انجام شد، شامل شش مرحله بود که این مراحل عبارتند از: ارزیابی، انتخاب رویکرد مداخله مددکاری جامعه‌ای، برگزاری جلسه بسیج اجتماعی، تشکیل تیم محلی و برگزاری جلسات هفتگی، طراحی و اجرای پروژه محلی و ارزشیابی. خلاصه این فعالیت‌ها در جدول شماره یک ذکر گردیده است.

ارزیابی: اولین گام در هر اقدامی از جمله فعالیت در سطح جامعه، آشنایی و ارزیابی موسسه و منطقه‌ای است که موسسه در آن فعالیت می‌کند. در این ارزیابی لازم است فرصت‌ها، تهدیدها، نقاط ضعف و قوت بررسی شوند. در این مداخله جهت ارزیابی از روش ارزیابی سریع موقعیت RSA استفاده گردید. (۱۰)

در ابتدای فعالیت به‌منظور آشنایی با ویژگی‌های خاص منطقه و نیز یادگیری روش‌های مشاهده در کار مددکاری جامعه‌ای تحت نظارت سرپرست کارآموزی ارزیابی صورت گرفت و سپس به تدریج این فعالیت به تنهایی توسط دانشجو ادامه یافت. به‌منظور جمع‌آوری اطلاعات و شناخت دقیق‌تر محله از مصاحبه غیر ساختاریافته استفاده شد. در این مصاحبه‌ها سوالاتی مانند: "افراد با نفوذ و معتمد منطقه چه کسانی هستند؟ چه مشکلاتی در منطقه وجود دارد؟ از چه امکاناتی در منطقه می‌توان در جهت حل مشکلات استفاده کرد؟ اوقات فراغت خود را چگونه می‌گذرانید؟ چه امکانات درمانی و آموزشی در منطقه وجود دارد؟" مطرح شد. همچنین در کنار مصاحبه با اهالی و کسبه، با مسئولان

جدول (۲) مشکلات به‌دست آمده حاصل از ارزیابی

مشکل	توضیحات
۱ مواد مخدر	اعتیاد، خرید و فروش مواد
۲ کودکان کار و خیابان	-
۳ دعوا و منازعه بین اهالی	-
۴ امنیت	مشکلات ایجاد شده برای زنان و کودکان شامل تعرض و تجاوز، دزدی
۵ فقر فرهنگی	تضاد فرهنگی، سواد پایین خانواده، یادگیری پایین کودکان
۶ بهداشت	محیطی شامل مشکلات مربوط به جمع‌آوری زباله و مشکلات مربوط به جوب کوچه‌ها مانند بوی نامطبوع آن‌ها، مشکلات مربوط به بهداشت شخصی
۷ معابر	-
۸ مشکل تربیتی کودکان	بد دهنی و فحش رکیک دادن
۹ خشونت خانگی	نسبت به زنان، نسبت به کودکان

تسهیلگری، آموزش دهنده و حمایت‌یابی داشت. (۱۱)

تشکیل تیم محلی و برگزاری جلسات هفتگی:

پس از برگزاری جلسه بسیج اجتماعی و تشکیل تیم محلی، در این جلسه از میان افراد داوطلب، تعدادی که برای برطرف کردن مشکل بهداشتی محله دغدغه بیشتری داشتند برای همکاری اعلام آمادگی کردند، در بین آنها کسانی بودند که علاوه بر شرکت در جلسه بسیج اجتماعی در گذشته، به صورت خود جوش اقداماتی را برای رفع مشکل بهداشتی محله انجام داده بودند. چون اقدامات آنان به دلیل عدم ساختاریافتگی فعالیت‌ها، با موفقیت چندانی روبرو نگردیده بود، انگیزه بیشتری برای رفع مشکلات و شرکت در تیم محلی داشتند. در این جلسه که با هماهنگی مسئول موسسه برگزار گردید. تسهیلگر برای اعضای تیم محلی در مورد نحوه برگزاری جلسات توضیح داد و به این نکته تاکید کرد که مشارکت آن‌ها در جلسات از اهمیت بسیار زیادی برخوردار است. مددکار اجتماعی به منظور اطمینان از اینکه تمام مشکلات مطرح شده است، در اولین جلساتی که با تیم محلی برگزار کرد مشکلات شناسایی شده در مرحله ارزیابی را به زبان ساده و ملموس برای اعضا بیان کرد و سپس به اعضا توضیح داد که می‌توانند لیست به‌دست آمده را تکمیل کنند.

سپس بر اساس میزان اهمیت مشکلات به آن‌ها از یک تا ده نمره دهند؛ به این معنی که مشکل مهم نمره ده و مشکل با اهمیت کمتر نمره یک بگیرد. پس از نمره‌دهی اعضا، با کمک آن‌ها مشکلات در ماتریس (جدول شماره سه) جای‌گذاری شدند. لازم به ذکر است، ابتدا ماتریس برای آن‌ها به صورت مفصل توضیح داده شد تا بتوانند درک درستی از "میزان اهمیت" و "قابلیت تغییر" به‌دست آورند. شرکت‌کنندگان در جلسه پس

اهالی متفق القول از این موضوع ناراضی بودند، اما نمی‌دانستند که چه اقدامی می‌توان جهت رفع آن انجام داد. بنابراین با توجه به مدل توسعه محلی، آنچه مردم از جامعه می‌خواهند تسهیل کننده ایست که به آنان اعتماد به نفس بدهد، چگونگی انجام کار را به آن‌ها بیاموزد، توانایشان را در حل مشکلات افزایش دهد و به آنان کمک کند تا به تعهدات خویش عمل نمایند و با دیگران هماهنگ شوند.

• با توجه به بافت مذهبی و نفوذ مناسب مسجد بین مردم می‌توان از این نقطه مثبت فرحزاد جهت تاثیرگذاری غیرمستقیم و تشویق افراد به مشارکت استفاده کرد. همان‌طور که این مساله در مدل توسعه محلی از اهمیت زیادی برخوردار است. (۱۱)

• نظریه ضد تبعیض اقلیت‌های جامعه را مورد توجه قرار می‌دهد و بیان می‌کند که برخی تفکرات اکثریت، باعث جدایی گروه اقلیت از جامعه می‌شود به طوری که آن‌ها با انواع تبعیض‌ها مواجه می‌گردند. منطقه فرحزاد یک منطقه حاشیه‌نشین و مهاجرپذیر محسوب شده و قومیت و ملیت‌های مختلف در آن حضور دارند. همچون دیگر مناطق حاشیه‌ای کلان شهرها در این منطقه نیز اثراتی از تبعیض مانند وضعیت نامناسب معابر، عدم دسترسی به خدمات معمول شهری، وجود گروه‌های بزهکار و عدم رعایت برخی قوانین مشاهده می‌شود. به طوری که نسبت به ناحیه‌های دیگر، این منطقه شهرداری از محرومیت بیشتری برخوردار است و آسیب‌های اجتماعی مختلف در آن روز به روز در حال رشد است.

برگزاری جلسه بسیج اجتماعی: در راستای تشکیل جلسه بسیج اجتماعی و دعوت از اهالی محله برای شرکت، در مرحله اول تنها به کسانی اطلاع‌رسانی شد که در موسسه حضور داشتند؛ به همین دلیل در اولین جلسه بسیج اجتماعی تعداد کمی از اهالی از این جلسه اطلاع داشته و فقط اعضای موسسه در آن حضور یافتند. به همین دلیل با توجه به اطلاع‌رسانی نادرست، مقرر شد مجدداً جهت برگزاری جلسه بسیج اجتماعی اطلاع‌رسانی انجام شود. به این صورت که در سطح محله، موسسه و مساجد و جلسه‌های بانوان محل، اطلاع‌رسانی شد که در تاریخ تعیین شده در سرای محله فرحزاد گردهم آمده و درباره مسائل بهداشتی فرحزاد صحبت شود.

در تاریخ تعیین شده جلسه برگزار شد، نقش مددکار اجتماعی در این جلسه تسهیلگر، مشوق و آگاه کننده بود. (۱۱) تسهیلگر پس از معرفی خود، هدف از تشکیل جلسه را بیان کرد، سپس از اعضا خواسته شد تا مشکلات را مطرح کنند و اعضا به مساله بهداشتی محله اشاره کردند. تسهیلگر در این جلسه مساله مشارکت محلی را مطرح کرد. پس از بیان این مسائل، از اعضای داوطلب حاضر در جلسه خواسته شد در صورت تمایل در جلسات گروهی که به صورت هفتگی برگزار می‌شود، شرکت کنند. در این جلسات مددکار اجتماعی نقش‌های

جامعتری از وضعیت بهداشت محیط در محله به دست آورند. در ادامه تیم محلی با توجه به نقاط ضعف و قوت محله فرزند راهکارهایی را برای ارتقای وضعیت بهداشت محیط مطرح کرد. لیست اولیه راهکارها با استفاده از تکنیک بارش افکار تهیه شد و سپس با استفاده از ماتریس، اولویت بندی شدند. اعضای تیم محلی آموزش کودکان را به عنوان اولین راهکار برگزیدند.

طراحی و اجرای پروژه محلی: اعضای تیم با کمک مددکار اجتماعی پروژه‌ای تحت عنوان آموزش به کودکان تهیه کردند. آن‌ها در جلسات تیم محلی در خصوص اقداماتی که باید برای آموزش کودکان به منظور ارتقای بهداشت محیط انجام شود، گفتگو می‌کردند و ضمن تقسیم وظیفه برای اجرای آن‌ها برنامه‌ریزی می‌کردند. تیم محلی برای دعوت از آموزشگر نیاز به کمک داشت. به همین دلیل مددکار اجتماعی نسبت به حمایت‌یابی برای تیم محلی اقدام کرد و به این منظور یکی از اعضای انجمن‌های حفاظت از محیط زیست را جهت آموزش کودکان به تیم محلی معرفی کرد. تیم محلی جلسات آموزشی پیش‌بینی شده را برای کودکان در حال تحصیل در مقطع پیش‌دستانی و مادران برگزار کرد.

ارزشیابی: تاثیر پروژه‌ای که توسط تیم محلی اجرا شده بود به روش مشارکتی ارزشیابی شد. تیم محلی پیشنهاد کرد برای اینکه اثر آموزش را بررسی کنند، یک اردوی نیم روزه با حضور کودکان آموزش دیده برگزار کنند و رفتار آن‌ها را در زمینه رعایت بهداشت در محیط زیست بررسی نمایند. موسسه حاضر شد به تیم محلی برای برگزاری اردو کمک کند. اعضای تیم محلی برای بررسی تاثیر آموزش شاخص‌هایی را مد نظر قرار می‌دادند. به عنوان مثال آن‌ها با دقت مشاهده می‌کردند، کودکان با زیاله‌هایی که در طول اردو تولید می‌شود، چه می‌کنند. در صورتی که کودکان زیاله‌های خود را در کیسه‌های زیاله که توسط تیم محلی فراهم شده بود، می‌ریختند، آموزش، موثر ارزشیابی می‌شد. تیم محلی در پایان اردو تاثیر آموزش را بر رفتار کودکان به منظور رعایت بهداشت محیط زیست مثبت ارزیابی کرد.

خروج دانشجو از محله: با توجه به این که مدت کارآموزی مددکاری جامعه‌ای محدود بود، دانشجو در پایان دوره کارآموزی ادامه کار را به مددکار اجتماعی موسسه محل کارآموزی واگذار کرد. لازم به توضیح است که مددکار اجتماعی موسسه از ابتدا در جریان جزئیات مداخله اجتماع محور بود و در جلسات بسیج اجتماعی و تیم محلی نیز حضور داشت. این امر موجب شد، اعضای تیم محلی به راحتی مددکار موسسه را بپذیرند. به اعضای تیم محلی در این مورد توضیح داده شد. پس از خاتمه دوره کارآموزی، تیم محلی با تسهیلگری مددکار اجتماعی فعالیت خود را ادامه داد.

ملاحظات اخلاقی: مددکار اجتماعی حین اجرای مداخله

از بحث و گفتگو و نمره‌دهی به مشکلات "مسائل مربوط به بهداشت محیطی" را به عنوان اولویت برگزیدند. در واقع آن‌ها با تکمیل این ماتریس توانستند مشکلی را انتخاب کنند که علاوه بر اینکه برایشان اهمیت داشت، افراد محلی قادر بودند برای تغییر دادن وضعیت و کاهش آن مشکل اقدام نمایند.

پس از تعیین مشکل از اعضا خواسته شد به این سوال جواب دهند که "محله فرزند برای رفع این مشکل چه نقاط ضعف و قوتی دارد؟" شرکت‌کنندگان نقاط آسیب‌خیز محله فرزند از نظر بهداشتی را روی نقشه ترسیم و جاگذاری کردند. بحث در این جلسه به اعضا کمک کرد تا درک

جدول (۳) ماتریس مشکلات

اهمیت	قابلیت	
	زیاد	کم
کم	بهداشت شخصی و محیطی	زیاد
میان	مشکل تربیتی	میان
میان	خشونت خانگی	میان
میان	فقر فرهنگی	میان
کم	بی تفاوتی نسبت به محیط	کم
-	عدم مسئولیت پذیری	-

جدول (۴) ماتریس راهکارهای حل

مشکل بهداشتی

اهمیت	قابلیت	
	زیاد	کم
کم	آموزش به کودکان	زیاد
-	آموزش به خانواده	-
کم	احداث کانکس	کم
-	تماس با ۱۳۷	-
-	تهیه سطل زیاله	-
-	همکاری همسایه‌ها	-
-	آموزش همسایه‌ها	-

و اجرا کند. تمرکز بر اصل خودتصمیم‌گیری در ارزیابی مشکلات و انتخاب راه‌حل‌های مناسب، اولویت اصلی مددکار اجتماعی بود. به کلیه شرکت‌کنندگان فرصت مشارکت داده می‌شد. مددکار اجتماعی سعی می‌کرد شرایطی را فراهم کند تا شرکت‌کنندگان بتوانند بدون نگرانی نظر خود را اعلام کنند و از تکنیک‌هایی بهره می‌گرفت که موجب مشارکت همه اعضا در تصمیم‌گیری‌ها می‌شد.

ملاحظات اخلاقی حرفه را رعایت نمود. شرکت در کلیه جلسات داوطلبانه بود. شرکت‌کنندگان در جلسات از اینکه جلسه توسط یک دانشجوی مددکاری اجتماعی اداره می‌شود، آگاه بودند. تیم مداخله سعی کرد خطاهای احتمالی دانشجو را با حضور مددکار اجتماعی موسسه و سرپرست کارآموزی در جلسات محلی و همچنین برگزاری جلسات منظم با سرپرست علمی کاهش دهد و اطمینان حاصل کند که اقداماتی که در طول کارآموزی انجام می‌شود، موجب آسیب رساندن به افراد محلی نخواهد شد. با توجه به اینکه اکثر شرکت‌کنندگان در طرح از مهاجران افغان بودند، مددکار اجتماعی سعی نمود بدون در نظر گرفتن قومیت و ملیت و مذهب مداخلات خود را طرح‌ریزی

بحث و نتیجه‌گیری

در این طرح سعی در توجه به نظریه ضد تبعیض بود و این موضوع چهارچوب ذهنی پژوهشگر را در تمام مراحل اجرای طرح تشکیل داده بود. طبق نظریه ضد تبعیض، بخش مهمی از تبعیض‌ها به‌طور غیرمستقیم به دلیل وجود الگوهای مناسبات و ارتباطات اجتماعی است که به گروه‌های اکثریت نژادی امتیاز و برتری می‌دهد. گروه‌های اقلیت ممکن است از سیستم‌های اصلی اقتصادی و اجتماعی جدا گردند و در جوامع و مناطقی متمرکز و ساکن شوند که خاص آن اقلیت قومی بوده و از لحاظ اقتصادی و اجتماعی در شرایط فقر و محرومیت به سربرند. (۹) در ارزیابی محله فرحزاد مهاجر بودن اکثر ساکنان این محله و سطح اقتصادی پایین آن‌ها سبب به حاشیه رانده شدن و محروم بودن آن‌ها از برخی امکانات اولیه شده بود. همچنین طبق نتایج پژوهش‌هایی که به آن‌ها اشاره شده است، یکی از مسائل ناشی از مهاجرت و ایجاد سکونتگاه‌های غیررسمی و حاشیه نشینی، در این مناطق، وضعیت نامطلوب بهداشتی می‌باشد. (۶۴) منطقه فرحزاد نیز از این مسأله مستثنا نبوده و با توجه به اینکه طبق ارزیابی انجام شده وضعیت نامناسب بهداشت محیط فرحزاد از اولویت بیشتری برخوردار بود و رسیدگی به این مسأله بدون مشارکت مردم محله امکان‌پذیر نبود. لذا لزوم حمایت اهالی محله که با مسائل زیادی دست و پنجه نرم می‌کنند، از طرح‌های جامعه‌ای باید در اولویت قرار گیرد؛ زیرا این مهم به تنهایی و توسط یک موسسه یا یک فرد به سرانجام نخواهد رسید.

برنامه‌ریزی و اقدام برای هر جامعه‌ای بدون مشارکت اعضای جامعه، در بیشتر موارد منجر به تغییر نخواهد شد. تفکر زیربنایی کار جامعه‌ای این اعتقاد است که وقتی افراد یک اجتماع در کنار یکدیگر فعالیت می‌کنند، ظرفیت بالایی برای ایجاد تغییر و بهبود شرایط محیط خود دارند؛ چرا که آن‌ها بیش از هر کس دیگر به وضعیت و نیاز خود آگاهی دارند و بهتر از دیگران می‌دانند چه تغییری باید رخ دهد تا شرایط بهبود یابد. تجربه محله فرحزاد نشان داد استفاده از رویکردهای مشارکتی اجتماع محور در محلات به‌خصوص مناطق حاشیه‌ای می‌تواند راهکاری مناسب در کاهش مشکلات محله باشد.

محدودیت‌ها

تلاش برای اجرای طرح بهبود وضعیت بهداشت محیط فرحزاد یکی از اولین گام‌های مفید در خصوص برطرف کردن این مشکل بود، که محدودیت‌هایی نیز به‌همراه داشت که توجه به آن‌ها جهت اجرای طرح منسجم‌تر لازم به‌نظر می‌رسد. با توجه به زمان اندک حضور تسهیلگر در منطقه، میزان رسیدگی دقیقتر به مواردی که اعضای گروه محلی عنوان کرده بودند، میسر نبود. همچنین به دلیل تعداد کم تسهیلگران که در اکثر مواقع تمامی فرایندها شامل ارزیابی محلی، اطلاع‌رسانی، برگزاری گروه‌های مختلف و ارائه گزارش توسط یک نفر انجام می‌شد، لزوم رسیدگی مفید و موثر به همه آن‌ها طوری که بتوان اقدامات بیشتری انجام داد، وجود نداشت. با توجه به حضور کم در هفته (دو روز در هفته) امکان جلسه با اعضای شورایی و جلسات بیشتر با معتمدین محل وجود نداشت؛ همین امر یکی از علل استقبال کم اهالی از جلسه بسیج اجتماعی بود و باعث شد این جلسه دو مرتبه برگزار شود. به‌نظر می‌رسد در صورتی که تیم مداخله می‌توانستند زمان بیشتری را برای توجیه و جلب اعتماد اهالی صرف نمایند، تعداد بیشتری در جلسات شرکت می‌کردند. در حین مصاحبه‌های

فرحزاد از صبح زود تا شب در خانه نیستند، امکان شرکت آن‌ها در جلسه میسر نبود چرا که جلسات در طول روز برگزار می‌شدند. تمام افرادی که در جلسه بحث گروهی متمرکز که جهت ارزیابی مسائل فرحزاد تشکیل شده بود شرکت کرده بودند از اتباع افغانستانی بودند. همین امر سبب شد از مسائلی که ایرانیان و مخصوصاً بومیان محله که ممکن بود کمی با مسائل اتباع فرق داشته باشد، غافل ماند و در این جلسه بیشتر مسائل و مشکلات اتباع در ایران مطرح شد. لازم به ذکر است مشکلات بومیان از سایر روش‌های جمع‌آوری اطلاعات به دست آمد.

ارزیابی محلی، اهالی محل اعتماد پایین خود را نسبت به نهادهای دولتی از جمله شهرداری اعلام کرده بودند. به نظر می‌رسد برگزاری جلسه اول بسیج اجتماعی در یک مکان دولتی عاملی تأثیرگذار بر عدم حضور اهالی در جلسه بود. در این مداخله یک گروه محلی تشکیل شد که همه اعضای آن را زنان تشکیل می‌دادند. با توجه به اینکه اکثر مردان در

تشکر و قدردانی

تیم نویسندگان این مقاله واجب می‌داند مراتب تشکر و قدردانی خود را از اهالی، مسئولین موسسات منطقه فرحزاد و همچنین موسسه محل کارورزی که با وجود محدودیت‌های فراوان، در حد توان خود جهت انجام طرح همکاری نمودند؛ اعلام نمایند.

منابع

References:

1. Esmaily R, Omidi M. Study the marginalization experience from marginalized viewpoints. *Urban Studies*. 2012;3(2):208-179.
2. Aghabakhshi H, Kakoei H, Hajyousefi A, Karimi P. *Informal Margin and Settlement*. Tehran: University of Social Welfare and Rehabilitation; 2011.
3. Lotfi H, Mirzaee M, Edalatkhah F, Azizpour S. The marginalization crisis and informal settlements in the management of metropolitan cities and global approaches. *Human Geography*. 2010;2(2).
4. Salehi Amiri R, Khodaei Z. The characteristics and consequences of informal settlements and urban marginalization. *Iranian Social Issues* 2010;3(1).
5. Ebrahimi J, Sedigh Mohamadi M. Seduction and delinquency, Practical strategies for social workers on local development to address the problems of marginalization. *Sociological studies*. 2009;4(1):163-77.
6. Saei M. The study of the importance of economic, social and political factors in the emergence and expansion of informal settlements. *National Symposium on Native Architecture and Urbanism of Iran*; Yazd2015.
7. Alaedini P, Mostafae pour rashad M, Jalali A. Promoting the welfare status of informal settlement in Iran. *Journal of Social Welfare*. 2011;41(11). persian.
8. Repot TM. *Report on Ethnography and Reporting Fields and Empowerment Opportunities*. 2010.
9. Payne M. *Modern social work theory*: Oxford University Press; 2005.
10. Rafeie H. *Interdisciplinary research on addiction and other social problems*. Tehran: Danjeh; 2007.
11. Eghlima M, AdelianRasi H. *Techniques of Working With Community*. Tehran: Faraangizesh; 2009. p. 73-4.